

Oligarkia – edustuksen väistämätön seuraus?

PERTTI LAPPALAINEN

ABSTRACT

Oligarchy – the inevitable result of representation?

The problem of oligarchy is usually connected to Robert Michels's name. Michels's theory of parties is, however, only a part of the discourse which at the beginning of this century dealt with the workability of representative government. The idea of this article is to review the party critics of so-called German *berufständisch* and British guild socialist schools of thought. They both argue that representation of the people always results in oligarchy. The main purpose of the article is to elaborate some counter-arguments to their theory of oligarchy. From the viewpoint of rhetoric, the constituents are the audience of the representatives. They have to convince those they represent and therefore they cannot act totally autonomously, if they want to renew their mandates. The logic of representation means in this article that representatives are also obliged to pay attention to the interests of the whole nation in addition to the interests of constituents. This may look like an independent activity, but it does not mean oligarchy. Finally, the rationalization of party activities may call for different kinds of interests at the different levels of the party organizations. So the leadership may have different interests than the membership. The activity of representation is in some degree autonomous from the people represented, but this does not imply the formation of oligarchy.

Johdanto

Kun puhutaan harvainvallan muodostumisesta puolueiden sisälle, ei yleensä olla mainitsematta Robert Michelsin nimeä ja hänen esittämäänsä oligarkian rautaista lakia. Michelsin puolue-teoria on kuitenkin vain murto-osa laajasta vuosisadan vaihteen eurooppalaisesta keskustelusta, joka käsitteli edustuksellisen demokratian toimivuutta. Kritiikkiä on esitetty yhtä hyvin oikeiston kuin vasemmistonkin piiristä. Keski-tyinkin tässä artikkelissa ensisijaisesti saksalaisen konservatiivisen ns. ammattisäätyopin ja brittiläisen kiltasosialistisen liikkeen esittämiin argumentteihin puolueita ja alueellista edustusta vastaan. Tarkoitukseni ei suinkaan ole analysoida systemaattisesti näitä aatteita, vaan ne

pitää ymmärtää vain esimerkkeinä edustuksellisen demokratian kritiikistä. Pyrin vastaamaan kysymykseen, johtaako edustuksellisuus väistämättä oligarkiaan. Tarkastelen aluksi kritiikin perusteita, minkä jälkeen problematisoin eräitä itsestään selvinä pidettyjä argumentteja, jotka koskevat edustajien ja edustettavien välisiä suhteita.

Orgaaninen ammattisäätyjärjestys puoluehajaannusta vastaan

Vaikka ammattisäätyoppi jakautuu useisiin erilaisiin virtauksiin ja painotuksiin, näillä on kuitenkin yksi yhteinen nimittäjä, orgaanisesti rakentunut poliittinen järjestys (ks. esim. Bowen 1947, 12–13). Saksalaisessa konservativismis-

sa esiintyi jo 1700-luvun puolivälin jälkeen pyrkimyksiä keskiaikaiseen ammattikuntamalliin ja orgaanisen järjestyksen muodostumiseen (ks. esim. Epstein 1966, 237). Kuitenkin vasta vuoden 1800 taitteessa alettiin laajemmin pitää yhteiskuntaa organismina. Käsitys oli konservatiivinen ratkaisu fragmentoitumisen ja syvän yhteiskunnallisen murroksen, kaupallisteollisen yhteiskunnan synnyn aiheuttamiin ongelmiin (Dyson 1980, 140).

Ammattisäätyajattelun teoreettinen kehittyä voimistui Saksan vallankumousvuosien 1848–1849 vaikutuksesta. Tuolloin syntyneen puoluelaitoksen vastapainoksi esitettiin ammattisääty-pohjaista (berufständisch) edustusjärjestelmää (ks. esim. Nocken 1981, 24–25). Ammattisäätyajattelun elpyminen oli konservatiivinen vastareaktio 1840-luvulla vapautuneelle poliittiselle toiminnalle. Vuoden 1848 vallankumous puhkesi vastauksena ympäri Eurooppaa levinneeseen kriisiin, joka ilmeni taloudellisena murroksena, yhteiskunnallisina levottomuuksina ja uskonnollisina ristiriitoina. Kriisin asiasisältö koski vallan legitimaatiota, Saksan yhdistymiskysymystä ja kansalaisten osallistumismahdollisuutta vallankäyttöön. Vallankumouksen avulla pyrittiin mm. perustuslain uudistukseen sekä sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien ratkaisemiseen (Sheehan 1978, 12, 53). Orgaanisen ykseyden luomisvaateisiin vaikutti yhä syventynyt yhteiskunnallinen partikularismi, mikä ilmeni laajemminkin eri valtioiden parlamenteissa ja puolueissa sekä mitä erilaisimpina poliittisina klubeina. Tämä kumpusi Saksan poliittisen keskuksen puuttumisesta sekä kommunikaatioverkon kehittymättömyydestä, minkä vuoksi ihmiset priorisoivat paikallisia lojaliteetteja. Huomattava tekijä oli myös Saksan taloudellisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen erilaisuuden aiheuttama nurkkakuntalaisuus (Sheehan 1978, 62–63).

Kritiikin lähtökohtana oli ajatus, että puolueet eivät kykene riittävässä määrin huomioimaan ja välittämään työnjaon ja ammattien differentioitumisen aiheuttamia uusia, mitä moninaisimpia intressejä ja toiveita. Alueellinen kansanedustus katsottiin joko riittämättömäksi tai kokonaan käyttökeltomaksi, koska se rikoo orgaanisen ykseyden (ks. Herrfahrdt 1921, 40–41; Bowen 1947, 64). Ammattisäätyajattelijoiden mukaan puolueiden keskinäinen kilpai-

lu tekee valtiosta taisteluaareenan, mikä aiheuttaa sen, että valtio ei kykene riittävän tehokkaasti organisoimaan kansallista elämää. Puolueet luovat sekasortoisen pluralismin eivätkä sellaista pluralismia, joka sovittuu yhteen orgaanisen funktionalismin kanssa (Manoiesco 1934, 67, alav. 2). Puolueita kritisoitiin erityisesti siksi, että ne esiintyivät äänestäjille suve-reeneina, koska ne heti perustamisen jälkeen olivat muuttuneet valtion osiksi (Herrfahrdt 1921, 50).

Ammattisäätyaatteen kannattajat väittivät puolueiden olevan kiinnostuneempia äänien kalastelusta kuin erityistietoja vaativan politiikan muotoilusta. Ne tavoittelevat vain valtaa, mikä estää aidon kansanvallan toteutumisen. Tämä ei johda vain varjodemokratiaan vaan tekee mahdottomaksi todellisten ja aitojen valtio-tehtävien konkretisoitumisen. Puolueet menettävät arvovaltansa, koska ne eivät omien valtaintressien ajamiseen taipuvaisina pysty yksin määräämään politiikan sisältöä eivätkä siten kykene toteuttamaan lupauksiaan. Puolueita kritisoitiin myös sen vuoksi, että ne ovat demagogisia massojen kiihottajia ja mielipidemah-teja, minkä vuoksi ne pystyvät valvomaan ja ohjaamaan kansalaisia (Herrfahrdt 1921, 45–46; Bowen 1947, 64; Mayer-Tasch 1971, 39, 42, 68–69). Koska puolueet ovat menestyneet pää-määrätietoisuuden ja agitaatiokyvyn ansiosta, tästä on seurannut korruptiota ja valehtelua eikä velvollisuudentuntoa ja totuudenrakkautta. Kevytmielisyys ja imartelu voittavat eettisen vakavuuden ja itsetutkiskelun. Puolueagitaation harjoittaminen ei ole myöskään yksittäiselle ihmiselle luontaista, koska se tuhoaa yksityis-ihmisen ja estää ammatinharjoittamisen. Puolueagitointi synnyttää erityisen ammattipoliitikojen luokan, jolle politiikasta tulee itseisarvo, velvoite ja tarve. Puolue-elämä johtaa myös fraasien herruuteen vapaan ilmaisun kustannuk-sella. Lyhyesti, puolueiden valta on tyranniaa (Hitze 1880, 412–413).

Koska puolueet voivat manipuloida äänestäjiä, vaalit ovat pelkkiä arpajaisia. Näin ollen ne eivät tietenkään ole sopivia instrumentteja valtiollisessa tahdonmuodostusprosessissa. Vaalit aiheuttavat myös yhteiskunnallista epästabiili-suutta, sillä vaalien toimivuus tekee hallituksen aseman riippuvaiseksi kansan mielipiteen vaihtelusta. Hallituksen on nojaututtava toiminnas-

saan vaaleissa ilmaistun mielipiteen sijasta kansakunnan traditioihin ja taipumuksiin (Blunt-schli 1885, 453; Prins 1887, 200).

Yleinen äänioikeus tekee parlamentin toiminnasta lyhytjänteistä ja poukkoilevaa. Se ei edusta pysyviä voimia vaan kansan mielivaltaisia oikkuja. Jotta parlamentti voisi toimia tehokkaasti ja jotta sillä olisi todellinen kansanintressi, sen on oltava tietoinen eri ammattialojen intresseistä. Koska parlamentaarikoilla ei ole tietoa erikoisaloista, parlamentista on tullut löpöttelykoju, jossa he puhuvat kaikesta mahdollisesta kuitenkin juuri mitään ymmärtämättä (Mayer-Tasch 1971, 70). Toisaalta väitettiin myös, että parlamentti on degeneroitunut aatteiden taisteluareenasta taloudellisten etujen ja poliittisten lehmänkauppojen markkinapaikaksi. Jotkut uskoivat myös, että eliminoimalla ideologiset konfliktit, poliittisesta elämästä voidaan poistaa tekopyhyys tai keinotekoisuus ja saada näin jotakin todellista ja aitoa (Laudauer 1983, 20–21).

Miten sitten »sekasorto» ja »keinotekoinen vastakkainasettelu» yhteiskunnan ja valtion sekä edustajien ja edustettavien välillä voidaan ratkaista? Puolueille vaihtoehdoisen edustusjärjestelmän lähtökohta on joko *Fach* tai *Beruf* funktionaalisina korporaatioina. Näitä yksiköitä nimitettiin ammattisäädyiksi erotuksena syntymäsäädystä. Yhteiskunnan rakentamisella ammattialan mukaan pyrittiin, kuten sanottiin, tekemään mahdolltomaksi abstrakti puoluehallinta ja yksipuolinen luokkanäkemykset (Herrfahrdt 1921, 53–54; Bowen 1947, 17).

Parlamentaarinen konstitutionalismi tuo esille vain valtiokansalaisen mielipiteen. Ammattisäätyajattelun mukaan ei ole olemassa valtiokansalaisia vaan on rakentajia, käsityöläisiä, teollisuustyöläisiä jne. Todellinen kansanedustus on mahdollista vain ammatilliselta pohjalta. Kaikissa yhteiskuntaluokissa on tiettyjä primäärisiä tai luonnollisia intressejä, ja ihmisten ja instituutioiden rationaali ydin on olla kokonaisuuden funktionaalinen osa. Instituutioiden ja yhteiskunnallisten organisaatioiden sekä yksilöiden on toteutettava kullekin määrättyä välttämätöntä funktiota. Yhteiskunnallinen funktionaalinen intressi parlamentarismien vastakohtana luo säännöllisyyttä ja pysyvyyttä (Manoiesco 1934, 133–134; Messner 1936, 10–12). Ammattisäätyparlamentissa edustettuina eivät ole tasa-

arvoiset kansalaiset vaan yhteiskunnalliset funktiot, ja edustajana toimiminen ei ole muuta kuin näiden funktioiden luonnollista inkorporointia yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen (Manoiesco 1934, 334–335, 340–341; Mayer-Tasch 1971, 38).

Ammattisäädyt voivat funktionaalisina ryhmänä korvata puolueet, koska puolueet eivät kykene edustamaan kaikkia erityisintressejä riittävällä asiantuntemuksella. Ammattisäädyt ovat siten poliittisten puolueiden korvikkeina yhden asian puolueita. Koska yhteiskunnan poliittinen organisaatio jäsenyyksi ihmisten ammattien perusteella, muodostuu tätä kautta myös intressisolidarisuus. Tämän ansiosta ammattisäädyedustajat tuovat parlamentissa esille valmiimpia, kypsempia esityksiä kuin puolueet, minkä vuoksi ammattisäätyparlamentissa asioita käsitellään rauhallisemmin ja tahdikkaammin kuin puolueparlamentissa, jossa intressivastakohtaisuudet ratkaistaan äänestämällä. Todellinen demokratia on yhteisvastuullisuutta ja yhteispäätämistä. Edelleen järjestelmään kuuluu, että kaikki yksittäiset ammattisäädyt saavat sananvaltaa samassa määrin – yksittäinen kategoria ei voi koskaan määrätä yksinvaltaisesti. Yksi demokratian heikkous on ammattisäädyteoreetikkojen mielestä juuri se, että esimerkiksi maatalousvaltaisessa maassa talonpojat tai teollistuneissa maissa työläiset voivat muodostaa yhtenäisen enemmistön ja saada näin hegemonia-aseman haltuunsa (Spann 1921, 274, 298; Manoiesco 1934, 327–329; Messner 1936, 74–75).

Kun edustus pohjautuu nimenomaan luonnolliseen, elävään toimielimeen, jossa jäsenet ovat henkilökohtaisessa kosketuksessa keskenään ja jossa vallitsevat yhtäläiset jokapäiväiset tavat ja yhteinen tahto, edustajan on omaksuttava toimielimen yleinen ilmapiiri, tahto ja pyrkimykset. Näin edustajien ja edustettavien välinen kuilu ylittyy luonnollisella tavalla, ja edustajien toiminta on varmaa ja ennustettavaa (ks. esim. Frantz 1948, 290).

On helppo nähdä, että ammattisäätyjärjestys on äärimmäisen asiantuntijavaltainen. Toiminnan on noudatettava kunkin yhteiskunnallisen funktion luonnollisia periaatteita; kutakin hallitaan siten erityiskykyjen ja -pätevyiden avulla. Ammattisäätyjärjestelmä edustajaorganisaationa edustaa erityisasioiden ja siten erityistiedon

eikä kansan suvereenisuutta. Kansalaisten sijalle asetetaan suvereeniksi heidän asiallinen ympäristönsä. Säädöissä konkretisoituvat ja suvereenistuvat siis erityisasiat. Tällöin on pysyvästi määrätty, keiden määräysvaltaan tietyt asiat kuuluvat. Nimitän tätä asiasuvereniteetiksi (ks. tästä käsitteestä Mayer-Tasch 1971, 41), joka on asiavallan staattinen muoto. Asiavaltaa sen sijaan voidaan käyttää dynaamisesti siten, että tietyistä asioista määräävät henkilöt saattavat aika ajoin vaihdella.

Kiltasosialistit edustuksellisen demokratian kriitikkoina

Brittiläinen pluralismi voidaan karkeasti jakaa kiltasosialismiin ja »muuhun pluralismiin». 1900-luvun ensimmäinen ja näkyvin pluralistinen suuntaus oli kiltasosialismi, joka oli nimenomaan reaktio vallitsevaa sosialismia vastaan. Brittiläisten sosialistien keskinäinen ottelu käytiin vuonna 1884 perustetun Fabian Societyn piirissä. Kiltasosialistit hyökkäsivät ennen muuta fabianistien keskeisintä teemaa kollektivismia vastaan. Pluralistinen valtiokäsitys kokonaisuudessaan kritisoi keskitettyä valtiota, joka yksilöotteistaa ja yhtenäistää sekä luo kollektivismia. Kiltasosialismin pioneeri oli A.J. Penty, ja hänen vuonna 1906 julkaistu teoksensa *The Restoration of the Gild System* oli ensimmäinen merkki kiltasosialismista, vaikka kiltasosialistista liikettä ei koskaan perustettu samalla tavalla kuin esimerkiksi Fabian Society perustettiin, se vain muodostui (ks. Cole 1961, 151).

Edustuksellinen demokratia oli yksi kiltasosialistien esiin nostama keskeinen ongelma. En kuitenkaan lähde tässä liikkeelle kiltasosialistien näkemyksistä vaan heitäkin inspiroineesta Hilaire Bellockin ja Cecil Chestertonin¹ teoksesta *The Party System* (1911), jonka tavoite on osoittaa liberaalidemokratian ja erityisesti puo-

luejärjestelmän täydellinen toimimattomuus. Tekijöiden mielestä äänestäminen, vaalit ja edustuksellisuus ovat pelkästään tyhjä fasadi; ne eivät vielä sinänsä ole demokratiaa. Ongelmien ydin on heistä demokratian oligarkiaaksi tekevä puoluekoneisto. Puolueet ovat vinoutta neet edustuksellisen demokratian toiminnan tunkeutumalla valitsijoiden ja valittujen sekä parlamentin ja toimeenpanokoneiston väliin sillä seurauksella, että valitsijat eivät enää pysty kontrolloimaan edustajia ja edustajat hallitusta. Alunperin hallitus oli kyllä riippuvainen parlamentista, mutta vähitellen suhde kääntyi päinvastaiseksi. Bellock ja Chesterton syyttävät poliitikkoja ammatillistumisesta ja pitävät puoluejärjestelmää vain poliitikkojen pelinä ja ansion lähteenä, minkä vuoksi poliitikot haluavat pitää sen toiminnassa kaikin keinoin. Bellockin ja Chestertonin mielestä puolueet ovat sisäisesti oligarkisoituneet, mikä merkitsee sitä, että keskitetty puoluejohto kykenee täydellisesti kontrolloimaan vaaleja ja vaalipiirejä. Ne ovat mystisiä entiteettejä, jotka eivät ole kansan eivätkä edes puolueaktivistien edustajia vaan kommunikointikanavia oligarkian ja paikallistason välillä (Bellock & Chesterton 1911, 18–19, 30, 121).

Puoluejärjestelmä on johtanut oligarkiaan, jota Bellock ja Chesterton kuvaavat termillä *Front Benches*. Se on epädemokraattisella tavalla valittu epävirallinen ja ilman vastuuta toimiva komitea, jonka jäsenet on koottu kutsumismenettelyllä varakkaiden ihmisten ja heistä riippuvaisten poliitikkojen keskuudesta. Oligarkisena korporaationa se hyväksyy uusia jäseniä vain vanhojen jäsenten suostumuksella. Sisäänpääsy merkitsee täydellistä omasta itenäisyydestä luopumista ja alistumista komitean tahtoon. Vaikka *Front Benches* toimii yhtenäisesti ja vaikka sen taloudelliset intressit ja poliittiset periaatteet ovat yhtenäiset, ei puoluejako häviä. Puolueista on tullut vain julkisivu, jonka takana eri puolueista koostuva yhtenäinen ryhmäkunta käyttää tosiasiallista valtaa. Vaikka äänioikeus on laajentunut, kansalaisten valta ei ole lainkaan lisääntynyt (Bellock & Chesterton 1911, 29, 33, 37–38).

Demokratian toimimattomuuden yleinen syy näyttää kiltasosialisti G.D.H. Colen mielestä olevan modernin yhteiskunnan massaluonne. Hän näkee aidon demokratian edellytysten tu-

¹ Bellockia ja Chestertonia kutsuttiin distributiiveiksi. He esittivät pluralismia myötäilevää kollektivismiin ja kapitalismin kritiikkiä. Tämä ryhmä oli poliittisesti sekalainen. Siihen kuului konservatiiveja, kiltasosialisteja, itsepäisiä liberaaleja, monet olivat myös katolilaisia. Bellock ja Chesterton olivat liberaaleja radikaaleja, jotka pitivät ideaalinaan esiteollista aikaa (ks. Greenleaf 1983, 88–90).

houtuneen teollisen vallankumouksen ja reformaation myötä, sillä tällöin alkoi individualismin esiinmarssi ja ihmisten irtaantuminen vanhat yhteiskunnalliset traditiot imeneistä pienryhmistä. Ihmisistä tuli tällöin – kuten Cole sanoo – yksinäisiä ja pelokkaita, ja heidän elämänsä eriytyi, yhteiskunnan integraatioaste laski ratkaisevasti ja yhteiskunta kävi tarkoituksettomaksi ja päämäärättömäksi (Cole 1941, 103, 105).

Yhteiskuntien laajentuminen tappoi Colen mielestä inhimillisen ja samalla demokratian hengen ja tilalle tuli demagogia. Ihmisiä kyetiin johdattelemaan ja saamaan sokeasti seuraamaan vahvinta johtajaa ja tehokkainta propagandatekniikkaa. Ihmiset alkoivat omaksua massoille tarkoitettuja ideologioita henkilökohtaisten näkemysten sijasta, koska heillä ei enää ollut ryhmiä, joihin liittyä ja joissa toteuttaa yksilöllisyyttään (Cole 1941, 103, 105). Valtion koon kasvaessa ongelmaksi muodostui edustajien käyminen vieraiksi edustettavilleen. Pienissä yhteisöissä ihmiset tunsivat edustajansa henkilökohtaisesti, olivat selvillä hänen tekemisistään samalla tavalla kuin kaikista muistakin kylän asioista. Todellinen demokratia saattaa Colen mielestä perustua vain ihmisten keskinäiseen huolenpitoon, missä modernit demokraattiset yhteiskunnat ovat pahasti epäonnistuneet (Cole 1941, 101).

Colen mielestä viktoriaaniselta ajalta periytyvä organisaatiomuoto, jonka mukaan määrätyn alueen ihmiset kykenevät valitsemaan yhden henkilön edustajakseen, ei ole alkuunkaan demokraattinen. Äänioikeuden laajeneminen on heikentänyt demokratiaa myös siten, että edustajien ja edustettavien välisestä suhteesta on tullut epätodellinen. Äänestäjien määrän lisääntyessä ja välimatkan kasvaessa edustajiin äänestäjät eivät kykene kontrolloimaan edustajia vallinnan jälkeen. Edustajat toimivat itsenäisesti ja käyttävät vaalipiirin tahdon kanssa ristiriidassa olevaa omaa tahtoaan (Cole 1941, 100).

Edustuksellinen demokratia antaa kansalaisille vain illusorisen mahdollisuuden valita hallitsijat; kansalaisilla itsellään ei ole ollut mahdollisuutta hallita. Edustajat ovat korvanneet edustettavat sekä teoriassa että käytännössä, mikä on johtanut parlamentin suvereenisuuteen. Cole pitää edustuksellisuuden teoriaa täysin vääränä, sillä kukaan ei voi edustaa toista ih-

mistä, yhdenkään ihmisen tahto ei voi olla toisen tahdon korvike (Cole 1920a, 103, 113; Cole 1920b, 13). Edustaja ei kykene tulkitsemaan ihmisten kaikkia toiveita, eivätkä äänestäjät pysty valitsemaan edustajikseen henkilöitä, jotka todella ilmaisisivat heidän tahtoaan (Cole 1921, 178). Todellisen edustuksen turvaaminen on käynyt yhä vaikeammaksi, koska tavoitteet ovat moninaistuneet ja käyneet monimutkaisiksi. Ongelmallista on myös se, kuinka yhdistää monta valitsijaa yhden edustajan valitsemiseksi sekä valitsijoiden levittäytyminen laajalle maantieteelliselle alueelle (Cole 1921, 146, 148).

Suurta määrää eriluonteisia tehtäviä hoitamaan valittu edustaja kadottaa aina kontaktin valitsijoihin, koska parlamentti ei ole specialisoitunut eri tavalla eri ryhmiin (esimerkiksi rautatieläisiin, katolilaisiin tai protestanteihin) vaikuttaviin asioihin. Parlamentti yleispätevänä (omnicompetent) toimielimenä pyrkii edustamaan jokaisen kansalaisen jokaista asiaa, mutta tämän vuoksi se ei kykene edustamaan kenenkään ainutta intressiä. Edustajat joutuvat käsittelemään niin valtavaa määrää erityistietoja vaativia kysymyksiä, ettei itse asiassa kukaan ihminen kykene sellaista tekemään. Colen mukaan erilaisten asioiden käsitteleminen edellyttää erilaisia ihmisiä (Cole 1920a, 107–108; Cole 1921, 19).

Cole pitää vaaleja epämääräisinä, koska ne keskittyvät vain muutamiin näyttökysymyksiin, joista ei enää vaalien jälkeen kuulla mitään. Hänestä vaaleissa käsitellään vain pinnallisia asioita tai epämääräisiä yleistyksiä, ihmisiä todella kiinnostavat peruskysymykset eivät koskaan pääse esille. Vaalikampanjat on tehtävä selvemmiksi ja konkreettisemmiksi siten, että esitetään erityislohkoihin liittyvät asiakysymykset ja periaatteet erikseen. Vaalitulokset ei koskaan ole yleinen lainsäädännöllinen ja yhteiskuntapoliittinen ohjelma, koska vaaleissa käsitellään niitä lukuisia ongelmia, joiden kanssa yleiset auktoriteetit joutuvat tekemisiin. Cole suosittaa luokkajaoista johtuvien puolue-erojen eliminoimista tämän ongelman ratkaisemiseksi. Hän pitää kaikkein huonoimpana vaalitapana laajaa ja opastamatonta äänestämistä yleisistä ja määrittelemättömistä kysymyksistä (Cole 1920b, 116; Cole 1921, 24, 133–135). Kiltasosialistit pitävät ongelmina myös vaaleissa il-

menneitä erilaisia intriigejä, henkilökohtaisia valtapyrkimyksiä ja ihmisten välisiä jännitteitä, mikä kaikkinsa on tehnyt vaaliprosessista turhauttavan (ks. *Finer* 1923, 11).

Parlamentin asema tärkeimpänä valtioelimenä oli romahtanut valtiokoneiston ylikasvun, tai kuten *Cole* esitti, vesipöyhösen keskushallinnon vuoksi. Se ei ollut kyennyt kontrolloimaan hallitusta, joka puolestaan ei ollut pystynyt valvomaan paisunutta keskushallintoa. Hallitus ja byrokraatia olivat alkaneet määrätä parlamenttia viemällä esityksillään sen ajan niin tarkkaan, että yksittäisten kansanedustajien ja oppositio puolueiden aloitteellisuus oli käynyt mahdottomaksi. Hallituksen kannattajat parlamentissa ja eri ministeriöt olivat joutuneet tämän vuoksi taistelemaan kiiwaasti keskenään asioiden käsittelyjärjestyksestä. Näin syntyneet poliittiset intriigit ja valtalaskelmoinnit olivat estäneet välttämättömien asioiden tehokkaan hoitamisen (*Cole* 1921, 24).

Kiltasosialisti *G.R. Stirling-Taylor* väittää, että alueellisen edustuksen teoria ja funktioedustuksen teoria ovat toistensa vastakohtia. Hänestä kansalaisuuden ilmeneminen pelkääntään parlamentin valinnan yhteydessä on absurdia. Tietyllä alueella asuvien lukuisien äänestäjien mitä erilaisimpia intressejä ja ongelmia ei ole mahdollista edustaa, sillä yhdelläkään edustajalla ei voi olla aivokapasiteettia näin valtavaa tehtävää varten. Myös äänestäjät epäonnistuvat väistämättä, sillä kansalaiset eivät kykene valitsemaan oikeaa henkilöä ajamaan tavoitteitaan (*Stirling-Taylor* 1919, 39–41).

Stirling-Taylorin mielestä vaaleissa on ollut usein kysymys varsin vähäpätöisistä asioista tai teemoista, joista keskivertoäänestäjä ei tiedon puutteen vuoksi kykene tekemään päätöksiä. Ongelmat saattavat olla niin monimutkaisia, että valitsijat ja valitut eivät tiedä niistä juuri mitään. Keskeinen ongelma vaaleissa on, että ehdokkaiden yleiset vaaliohjelmat ja lupaukset toteutuvat perin harvoin. Poliitikkojen vedotessa jokaiseen he itse asiassa eivät sitoudu mihinkään ja näin pakenevat vastuuta (*Stirling-Taylor* 1919, 41). *Stirling-Taylor* pitää vaalijärjestelmän heikkoutena mahdottomuutta tehdä kunnollista valintaa, koska äänestäjillä ei ole todella tarkkaa tietoa ehdokkaan taidoista. He saattavat olla täysin tuntemattomia vieraspaikkakuntalaisia. Vaaleissa puhutaan vain yleistyks-

sistä eikä faktoista; äänestäjien ja ehdokkaiden välillä on oltava välitöntä tietoa. Vaalijärjestelmää voidaan testata kysymällä, voiko valitsijalla olla todella välitöntä tietoa ehdokkaan ominaisuuksista ja luonteesta. Ellei »todellista tietoa» ole, koko asiasta tulee pelkkä farssi (*Stirling-Taylor* 1919, 80, 83, 85). *Penty* puolestaan ilmaisee tuon »hallitsemattomuuden» tendenssin todetessaan, että demokratialle on ominaista pettymys tuloksiin. Sen päämäärätömyys näkyy hänestä myös poliittisten johtajien epäonnistumisena. Heidän on *Pentyn* mielestä todella johdettava, näytettävä yhteiskunnan kehittämisen suunta (*Penty* 1922, 126–127, 135).

Bellockin ja *Chesteronin* sekä kiltasosialistien edustuskäsitystä on nimitetty mandaattiteoriaksi. Sen mukaan edustusta ei ole, jos valitsijakunta ei ole nähtävissä, jos se ei ole välitömästi läsnä äänestysprosessissa. Tämän vastakohta on itsenäistymisteoria, joka ei pidä edustuksena edustajien marionettimaista toimintaa valitsijoiden tahdon mukaisesti. Juuri näihin näkemyksiin kiteytyy edustuksellisuuden dilemma. Valitsijat täytyy tehdä edustettaessa läsnäoleviksi, heidät on representoitava jossakin mielessä. Tästä huolimatta he eivät ole kirjaimellisesti tai täysin läsnä. On ratkaistava ongelma, miten jokin asia voi olla sekä läsnä että poissa samanaikaisesti. Itsenäistymis- ja mandaattiteoriaa jakaa juuri tämä kysymys (*Pitkin* 1968, 41). Seuraavaksi tarkastellaan edustajien taiteilua näiden karikoiden väistämiseksi eli problematisoidaan edustuksellisuuden kriittisiä.

Edustettavat edustajien yleisönä

Edellähän väitettiin, että puolueiden oligarkisuus ilmenee »ylhäältä» tulevana demagogiana ja propagandana. Puolueet ovat mielipidemahanteja, jotka pystyvät johdattelemaan atomisoituneita massoja miten vain. Nämä väitteet voidaan kuitenkin kyseenalaistaa *Chaim Perelmanin* argumentaatioteorian näkökulmasta. Siinä on keskeistä puhujan ja yleisön välinen suhde. Yksi esimerkki tästä suhteesta on edustajien ja edustettavien tai valitsijoiden välillä käytävä kommunikointi, edustajien pyrkimys argumentaatiollaan vakuuttaa edustettavat. Kaikenlaiset kommunikaatiopyrkimykset lähtevät siitä olet-

tamuksesta, että on olemassa jokin potentiaalinen ja todellinen yleisö. Vakuuttaminen edellyttää väistämättä, että edustajalla on tiedossaan edustettavat ja tämän yleisön kanssa yhteisesti ymmärrettyjä merkityksiä. Argumentoinnin tyyli ja rakenne implikoivat tietoisesti tai tiedostamatta edustajan ja edustettavien välistä suhdetta (vrt. Summa 1989, 87–88).

Argumentaation tavoite on lisätä tai vähentää yleisölle esitettävien lausumien kannatusta. Argumentaatio kohdistuu aina yleisöön, se muokkaa yleisön uskomuksia tai olettamuksia lausumien avulla. Perelman uskoo toisin kuin edustuskiitot, että argumentaatio ei määrää yleisön tahtoa ehdollistamalla tai pakottamalla (Perelman 1982, 11). Edustajan on mukautettava yleisöönsä tehdäkseen diskurssista vaikuttavan. Edustaja voi täten valita lähtökohdikseen vain argumentaation kohteena olevien henkilöiden, ensisijassa edustettavien hyväksymiä ajatuksia. Koska edustaja pyrkii sopeutumaan tai sulautumaan yleisöönsä, argumentaation premisseiksi valitaan yleisön jo ennestään tietämiä asioita. Edustajan ja edustettavien välillä vallitsee siis jonkinlaisia implisiittisiä esisopimuksia (vrt. Perelman 1982, 21, 23).

Edustajat eivät voi sivuuttaa edustettavia täysin vaan pyrkivät mielistelemään heidän mielipiteitään ja tuntemuksiaan. Edustettavien joukko sinänsä kokonaisuudessaan tai heidän erilaiset ryhmittymänsä ovat valtapotentiaaleja, joiden toiminta ja siten vallankäyttö saattaa aktualisoitua. Edustettavat valtapotentiaaleina toisin sanoen estävät edustajien täydellisen itsenäistymisen. Edustettavat voivat peruuttaa suostumuksensa edustajille, mikä on demokraattisen hallinnan dynamiikkaa, sortumisen riskiä ylläpitävä mekanismi (vrt. Minoque 1985, 24). Tosin edustettavilla on mahdollisuus vetää pois suostumus ainoastaan tiettyinä ajan-kohtina, vaalipäivinä.

Toisaalta oligarkia saattaa kuitenkin muodostua ja vahvistua tilanteessa, jossa edustettavat pystyvät olemaan valtapotentiaaleja. Vaikka joukkopuolueet joutuvat jatkuvasti pitämään huolta kyvystä kamppailla vallasta eli rekrytoimisesta, mobilisoimisesta ja jäsenistön aktivoimisesta, niiden on säilytettävä myös uskottavuutensa ja turvattava strategiset menestymismahdollisuutensa. Tämä vaatii jäsenistön kontrolloimista ennenaikaisen ja varomattoman toi-

minnan ehkäisemiseksi (ks. Offe & Wiesenthal 1980, 106–108).

Tulkitsen edustajien ja edustettavien välistä suhdetta argumentoinnin kolmen aspektin, eetoksen, päätöksen ja logoksen näkökulmasta seuraavasti. Nämä kolme vaikuttamiskeinoa sisältyvät kaikkeen argumentaatioon, tosin eri tavoilla painottuneina. Edustajien ja edustettavien välistä suhdetta tarkasteltaessa huomio kiinnittyy eetoksen (kuka, puhujan esittäytyminen) ja päätöksen (kenelle, miten) käsitteisiin. Ne molemmat viittaavat kommunikaatioprosessiin, logos puolestaan viittaa argumentaation sisältöön.

Argumentoinnin etos-ulottuvuus tarkoittaa edustajan taitoa esittäytyä, ilmaista itseään eli miten edustaja tekee itsensä ja uskottavuutensa tunnetuksi edustettavilleen. Eetos tarkoittaa edustajan imagoa, kaikkea sitä, millaisena esittäjä näyttää itseään yleisölleen. Edustajan on toisin sanoen aina mietittävä omaa karaktääriään ja esiintymistapaansa pyrkiessään vakuuttamaan yleisöään (ks. Summa 1989, 96). Aina-kin tässä mielessä edustajan on vaikea itsenäistyä edustettavista.

Paatos-ulottuvuus tarkoittaa yleisön valmistamista tai virittämistä, edustajan ja edustettavien välisten kommunikaatioesteiden madaltamista. Rationaaliin argumentaatioon sisältyy aina myös edustajan ja edustettavien välisen suhteen huomioiminen, pyrkimys varmistaa yleisön kyky vastaanottaa argumentit. Edustaja ja edustettavat koettavat löytää yhteisen lähtökohdan. Argumentoinnin yksi keskeinen piirre on juuri yhteisymmärryksen saavuttaminen tilanteessa, jossa on mahdollista valita usean päätelmän tai uskomuksen välillä. Argumentointi on aina vuorovaikutteista (ks. Summa 1989, 97). Argumentointitilanteessa edustajat ja edustettavat pyrkivät keskinäisen argumentaatiovaihdon avulla pääsemään sopimukseen, jonka sisältö ei ole kummankaan osapuolen määräämä.

Edustajien itsenäistymisen ongelman kannalta Perelmanin tekemä jako erityiseen ja universaaliin yleisöön on keskeinen. Erityinen yleisö tarkoittaa joko tilallisesti tai ajallisesti määriteltyä konkreettista kuulijajoukkoa tai jonkin periaatteen nojalla muodostuvaa argumentoinnin kohderyhmää. Vaikutettaessa universaaliin yleisöön argumenteissa painotetaan niitä kysei-

sen kulttuurin piirteitä, joita yleisesti pidetään tosina ja hyväksyttävänä. Tällöin vedotaan yleisesti hyvänä pidettyihin asioihin eikä partikulaarisiin intresseihin (Perelman 1982, 14, 17–18; Summa 1989, 103–104).

Edustajien on voitettava molemmat yleisöt puolelleen. Esimerkiksi Ison-Britannian parlamentissa edustajien on osoitettava argumentaationsa puhemiehelle, mutta itse asiassa he vetoavat erityisyteisyyteen, oman puolueen jäseniin ja kannattajiin. He pyrkivät samalla vaikuttamaan myös universaaliin yleisöön, kansalliseen ja kansainväliseen mielipiteeseen (Perelman 1982, 14). Edustajien täytyy siis taivutella omia jäseniään ja kannattajiaan, joilla on tiettyjä erityisintressejä, sekä pyrittävä jatkuvasti hankkimaan laajempaa kannatusta ja yleistä hyväksyntää. Nimenomaan tämä taiteilu erityiseen ja universaaliin yleisöön vetoamisen välillä saattaa johtaa tilanteeseen, joka näyttää irtaantumisena edustettavista.

Tästä kahden yleisön dilemmasta johtuu myös se puoluekriitikkojen väite, että puolueet propagoivat erityisesti vaalikampanjoissaan vain epämääräisiä ja pinnallisia yleistystyksiä. Puolueista on tullut yleispuolueita, koska ne ovat halunneet vedota mahdollisimman laajoihin joukkoihin eli universaaliyleisöön. Tällöin ne eivät voi käyttää vain jollekin erityisryhmälle tarkoitettuja argumentteja vaan joutuvat kommunikaatiossaan turvautumaan sellaisiin yleistystyksiin, jotka miellyttävät mahdollisimman monia ja joista mahdollisimman moni löytää itselleen kohdistetun sanoman. Juuri tällaista yleisösuhdetta kritisoi esimerkiksi kiltasosialisti Stirling-Taylor. Hänkin pitää sitä vastuunpakoiluna; edustajien vedotessa mahdollisimman moneen he eivät sitoudu mihinkään.

Puhujan ja yleisön välinen suhde ei kuitenkaan ole niin ongelmaton kuin Perelman väittää. Hänen argumentaatioteoriansa heikkous on hänen itsestään selvä uskonsa puhujan kykyyn ja haluun huomioida yleisön ajatukset ja näin vahvistaa yhteisymmärrystä. Edustaja tai organisaatiojohtaja saattaa kuitenkin itsenäisesti ja yksisuuntaisesti ryhtyä argumentoimaan edustettavien odotuksia vastaan. Toisin sanoen puoluekriitikkojen väitteet oligarkisesta demagogiasta eivät ole täysin katteettomia. Ja mikään ei estä edustajia *toimimasta* itsenäisesti, vaikka he pyrkivät vakuuttamaan edustettavat puheillaan.

Edustajan toiminta tuskin itsenäistyy, jos hän haluaa uudistaa paikkansa.

Yksi esimerkki oligarkisesta puhetavasta on välttämättömyysretoriikka. Edustaja tarjoaa sillä edustettaville ainoastaan yhden vaihtoehdon politiikkaa, »yhden mahdollisuuden mahdollisimman rationaalista ennakoitua, suunnittelua ja toteuttamista» (Pekonen 1991, 80). Välttämättömyysretoriikan yksi keskeinen tavoite on samankaltaistaminen ja erojen hävittäminen politiikan sisällöistä. Puolueiden sisällä välttämättömyysretoriikka tukahduttaa dialogisen intressien määrittelyn ja ääritapauksissa suorataan pakottaa jäsenistön hyväksymään ylhäältä annetun vaihtoehdon.

Edustajien välttämättömyyspuhetta voitaisiin nimittää myös puolueen sisäiseksi hegemoniseksi diskurssiksi. Tällöin puheoikeus on rajattu. On huomioitava, mitä kulloinkin asiasta voidaan sanoa, kenellä on puhevalta, otetaanko kaikista asemista lausuttu puhe yhtä vakavasti eli noteerataanko johdon ja yksittäisten jäsenten puhe yhtä painaviksi. Edustajien itsenäistymisen ongelmaan kytkeytyy myös kysymys siitä, onko sisäänpääsy argumentaatioon rajoitettu jollakin tavalla eli ovatko edustajat ja johto ammatillistuneet siinä määrin, että heidän kielenkäyttönsä edellyttää erityisiä taitoja (ks. Jokinen ym. 1993, 81, 86–87). Nimenomaan byrokratisoituneen ja siten sisäisesti spesialisoituneen organisaation johto kykenee käyttämään sellaista erityisargumentaatiota, jota jäsenistö ei kykene vastustamaan.

Edustuksellisuuden logiikka

Molemmat puoluekriittiset koulukunnan esittävät, että on mahdotonta edustaa ihmisten spesialisoituneita ja eriytyneitä intressejä. Edustuksessa intressit menettävät alkuperäisen identiteettinsä ja muuttuvat tavallaan yleisiksi ja epämääräisiksi – mahdollisimman monia miellyttäväksi kokonaisuuksiksi. Tämä johtuu myös dialogisesta intressien määrittelystä eli siitä, että lähes jokaisella edustettavalla on oma käsitöksensä omista eduistaan. Edustajat muokkaavat näistä erityiseduista mahdollisimman laajalti hyväksytyyn yhteisedun. Dialoginen intressimäärittely päättyy erityisintressien kirjon monologisointiin eli niiden yhtenäistämiseen,

jolloin erityisintressien alkuperäinen sisältö muuttuu joksikin toiseksi. Tässä erityisintressien yhteensovittamisen prosessissa edustajat tavallaan vieraantuvat jäsenistön erityiseduista (vrt. Offe & Wiesenthal 1980, 106–108). Intressit voidaan monologisoida myös vulgäärillä tavalla, esittämällä ne välttämättömyysreoriikkana.

Erityisintressien monologisointi on välttämätöntä silloin, kun yritetään sovittaa paikallisten ja kansallisten etujen edustamisen välistä kiistaa. Kansakunta on tiettyssä mielessä osiensa summa, mutta toisaalta se voi edellyttää joidenkin osien uhrautumista kansakunnan hyvinvoinnin puolesta. Yhteisön olemassaolo edellyttää kuitenkin jäsenten ja eri osien siitä saamaa hyötyä. Näin ollen alueet ovat kokonaisuuden osia ja kansallinen intressi ei saisi olla omilleen vihamielinen erillinen intressi. Aito kansallinen intressi ei voi olla välittämättä kansakunnan osien ja yksilöiden hyvinvoinnista. Poliittisen järjestelmän toiminta toisin sanoen edellyttää jatkuvaa legitimitietin hankintaa ja ylläpitämistä. Edustajan velvollisuus edustajana on edistää paikallisia ja kansallisia intressejä siksi, että hänen tehtävänsä on edustajana hallita kansakuntaa (Pitkin 1967, 217–218). Edustajat ovat siis sekä paikallisyhteisön että edustajien yhteisön jäseniä. Näin ollen he joutuvat vastaanottamaan mitä erilaisimpia vaatimuksia toisaalta ja tuottamaan mahdollisimman yleisesti hyväksytyjä kollektiivisia hyödykkeitä (Barnes 1988, 140).

Nimitän erityisintressien yhteensovittamista edustuksellisuuden logiikaksi. Koska edustajat ovat nimenomaan yleisen kansalaisuuden edustajia, he eivät voi edistää pelkästään oman alueensa tai asiansa erityisintressejä vaan joutuvat sovittamaan ne yhteen edustus pohjansa, yleisen kansalaisuuden kanssa. Tarve huomioida myös yleinen valtiollinen kokonaisuus alueen tai asian erityisedun ohella etäännyttää tai vieraannuttaa edustajat valitsijoistaan. Jos edustajien on huomioitava toisaalta kansa kokonaisuudessaan sekä toisaalta alueelliset ja asialliset erityisedut, he joutuvat poliittiseen tilaan, jossa toimiessaan he eivät voi noudattaa edustettavien tahtoa kaikkia yksityiskohtia myöten.

Edustajien taiteilusta sinänsä alati muuttuvien erityisten ja yleisten etujen välissä myös seuraa heidän taipumuksensa etäännyä yksityis-

kohtaisista ohjelmallisista tavoitteista, joita he ennen valitsemistaan ovat esittäneet ja jotka on suunnattu erityisyleisölle. Mikäli tätä edustuksellisuuden logiikkaa tai edustajien toimintatilaa ei huomioida, on edustajia helppo syyttää puoluekriitikkojen tavoin vaalilupauksen pettämisestä, epämääräisten ja pinnallisten yleistysten propagoimisesta ja poliittisten ohjelmien vesittämisestä.

Edustajilla on kieltämättä erilaisia intressejä ja itsenäistä valtaa, joka vähentää heidän riippuvuuttaan alkuperäisistä kannattajistaan. Kun valtaa delegoidaan ylöspäin edustettaville, tapahtuu automaattisesti tietynkaltainen petos edustettavia kohtaan. Edustajat toimivat edustettavien puolesta poikkeuksetta tehotomammin kuin voisi toivoa. He saattavat käyttää laajentunutta kapasiteettiaan oman asemansa rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Heidän on kuitenkin yhä »luotettava resursseihin, joita tutkijoiden suurella massalla on» (Barnes 1988, 70). Edustajilla ei ole riittävän tehokkaita keinoja alistaa näitä resursseja ja kääntää aktiivista tukea kuuliaisuudeksi. Heiltä puuttuvat keskeiset systemaattisen pakottamisen välineet, kuten vahvat sanktiot, kaikenkattava valvonta sekä keinot ylläpitää sosiaalisen järjestelmän eristyneisyyttä ja fragmentoituneisuutta. Puolueiden kannattajilla on normaalisti aina mahdollisuus vetää tukensa pois.

Niin kauan kuin edustajat tarvitsevat edustettaviensa resursseja ja niin kauan kuin nämä resurssit voidaan vetää pois, edustajien on annettava palautetta saamastaan tuesta. Näin edustajat ja edustettavat joutuvat sopimussuhteisiin. Edustajat pystyvät hajottamaan tai panemaan organisaation muutoin sekaisin. Edustettavat puolestaan voivat vetää resurssit pois. Tässä tilanteessa odotetaan kaupankäyntiä. Puoluekonetta hallitsevat ja sen kannattajat molemmat hyötyvät, vaikkakin edelliset hyötyvät käytännössä paljon enemmän kuin teoriasa pitäisi. Edustettavien asema heikkenee todella silloin, kun rajoitetaan heidän mahdollisuuttaan vetää tuki pois. Vain suljetussa järjestelmässä voi edustajien täydellinen irrottautuminen tapahtua, ainoastaan tällöin voi Michelsin teoria toteutua. Kun puolue muuttuu valtion kaltaiseksi orgaaniksi, siitä voi tulla vakava uhka oman jäsen- ja tukijakunnan enemmistölle (Barnes 1988, 70–71).

Edustus toiminnan rationalisoimisena

Puoluekriitikot edellä väittivät, että puolueet pystyvät toimimaan mielipidemahteina nimenomaan siksi, että ne ovat päämäärätietoisia ja keskitettyjä organisaatioita. Puolueiden on kuitenkin toimittava mahdollisimman tehokkaasti ajaakseen jäsentensä ja kannattajiensa etuja. Puolueen järjestörakenteesta on siis tehtävä mahdollisimman rationaali eli sen on menestyttävä valtakamppailussa, minkä vuoksi sen yhteisöllinen solidaarisuus, toiminnan spontaanisuus ja traditionaaliset menettelytavat heikkenevät (vrt. Wolin 1960, 407–410). Kollektiivisten tavoitteiden tehokas edistäminen todellakin vaatii organisaation ja toiminnan keskitämistä. Tämä on tekninen ja praktinen välttämättömyys. Päämäärähakuinen kollektiivinen toiminta vaatii vain muutaman johtajan, mitä on totuttu nimittämään oligarkiaksi (ks. Barnes 1988, 76).

Rationaali puolueorganisaatio voi määrittää eri tasoille erilaiset intressit. Se saattaa jakaa tavoitteen materialistisiin ja osallistumistavoiteisiin, joihin edustajat ja jäsenistö suhtautuvat lähes aina vastakkaisilla tavoilla.² Yksittäiselle puolueen jäsenelle ja kannattajalle on oleellista materiaalien tarpeiden tyydyttäminen. Jäsenistön lojaalisuuden saavuttamiseksi edustajien täytyy menestyä siinä, toiminnan tulokset vaikuttavat toisin sanoen välillisesti heidän asemaansa. Edustajien tavoittellessa jatkuvasti osallistumisen laajentamista he voivat myös saavuttaa välittömästi jotakin, sillä osallistuminen voi vahvistaa heidän asemaansa ja parantaa heidän toimintamahdollisuuksiaan. Osallistuminen sinänsä on puolueen olemassaolon järkevä ydin.

Kun puolueen koko kasvaa, sen sisäisten intressien määrä moninkertaistuu. Intressejä ei välttämättä tarvitse monologisoida, vaan edustajat ja johto ja jäsenistö voivat tavoitella eri asioita. Mahdollisimman edullisen kokonaistuloksen syntyminen saattaa edellyttää sitä, että edustajat toiminnassaan suuntautuvat eri tavalla kuin jäsenistö. Puolueen toiminnan rationaalis-

taminen voi siten johtaa tietynkaltaiseen itenäistymiseen, mutta se ei ole kielteinen ilmiö, sillä edustajat lähes poikkeuksetta koettavat hankkia edustettavien lojaalisuuden. Vaikka puolueen eri tasoilla olisikin erilaiset intressit, ei tämä aina merkitse edustajien vastuuttomuutta tai jäsenistön »myymistä». Kyse on edustusjärjestelmän eri rakenteellisista asemista, jotka johtavat intressieroihin ja joskus intressikonflikteihin (Crouch 1982, 176–179).

Tällainen rakennelma ei suinkaan ole ongelmaton, vaan se johtaa helposti oligarkiaongelmiin. Kun puolue toimii mahdollisimman rationaalisti, se saattaa pyrkiä tekemään organisaation itsenäiseksi jäsenistön toimimishalukkuuden kustannuksella. Puolue voi saavuttaa tällaisen autonomian vain korvaamalla menestyksen sisäiset edellytykset, riippuvuuden jäsenistöstä, ulkoisilla. Näin se alkaa kasvaa byrokraattisesti vaarantamatta olemassaoloaan. Ulkoisen statuksen hankkimisen myötä johto inkorporoituu valtiokoneistoon. Samalla kun puolue pyrkii säilyttämään asemansa, se alkaa toimia itsenäisesti suhteessa jäsenistöönsä ja kannattajiinsa. Tämän seurauksena puolueen sisäinen päätöksenteko byrokraatisoituu ja ammatillistuu (Offe & Wiesenthal 1980, 107). Tällöin puolueen kyky toimia vallan tavoittelijana sekä esiintyä potentiaalisena valtakäyttäjänä oleellisesti heikkenee. Toiminnan rationalisoiminen on puolueiden, ja muidenkin järjestöjen, sudenkuoppa; se on välttämätön menestymisen edellytys, mutta samalla se vaikeuttaa tai estää spontaania toimintaa.

Erityisesti Hannah Arendt on kritisoinut edustuksellisuutta juuri siksi, että se ei salli kansalaisten aktiivista osallistumista. Edustajien valinnan myötä äänestäjät vapaaehtoisesti luopuvat omasta vallastaan. Valta kuuluu kansalle vain vaalipäivänä (Arendt 1963, 237; Arendt 1969, 89). Pelkästään edustuksellisuuden tukipilariin, suostumukseen perustua valta on väärennettyä tai suorastaan anastettua. Suostumuksen tuloksena syntyvä hallitus saa monopolin valtaan, minkä vuoksi hallituista tulee poliittisesti kyvyttömiä. Edustuksellinen demokratia on johtanut oligarkialuokan syntymiseen. Kun edustajat vain toteuttavat ohjeiden mukaisesti edustettavien tahtoa, he ovat joko pelkkiä viestintuojia tai asiantuntijoita, eräänlaisia filosofikuninkaita, jotka ajavat asiakkaidensa

² Tämä ajatus perustuu Colin Crouchin (1982) nimenomaan ammattiliittojen kollektiivisesta toiminnasta tekemiin päätelmiin, mutta sovellan näitä päätelmiä tässä yhteydessä puolueisiin.

intressejä samalla tavalla kuin esimerkiksi lakimiehet (Arendt 1963, 171, 181). Tällöin kansanedustajat ovat ammatillistuneet ja spesialisoituneet kapeisiin aihepiireihin, minkä seurauksena he ovat menettäneet yleisen tuntuman koko poliittiseen kenttään ja tietystä määrin myös kontaktin valitsijoihinsa (Björnsson 1980, 51).

Pidän kuvattua spesialisoitumista edustuksen funktionaalisenä professionaalistumisena. Tällöin edustuksen idea degeneroituu ja muuttuu asiantuntijoiden tekniseksi päätöksenteoksi ja edustettavien näkemykset jätetään huomioimatta. Kun asiantuntija edustaa, hän toimii itsenäisesti ja käyttää vapaasti viisauttaan ja taitojaan. Tällöin hänen ei tarvitse ottaa ohjeita ja määräyksiä valitsijoiltaan. Itse asiassa edustaminen ja siihen liittyvä edustettavien toiveiden kuuleminen käy tarpeettomaksi, jos edustajat kuvittelevat olevansa viisauden ja järjen eliitin jäseniä (Pitkin 1967, 135–136, 210–211). Asiantuntijaedustus johtuu pitkälti siitä, että politiikka on ymmärretty tiedon kysymyksiksi, joihin on mahdollista vastata täysin oikein ja objektiivisesti. Jos poliittiset ongelmat muistuttavat tieteellisiä ongelmia, on tarpeetonta yrittää ratkaista niitä valitsijoita kuulemalla. Asiantuntijan ratkaistessa teknisen ongelman kyse ei ole edustamisesta, ei päättämisestä eikä kenenkään intressin ajamisesta (Pitkin 1967, 211). Näin ollen puoluekriitikkojen kaipaama asiantuntemus edustuksellisuuden ongelmien ratkaisukeinona johtaa ojasta allikkoon.

Arendt korostaa vielä, että kansan äänestäminen on tulkittu parlamentaarisen demokration tukemiseksi, kun taas uutta luova ja aloitteellinen toiminta on pysynyt hallituksen etuoikeutena. Silloin kun edustuksella on tarkoitettu suoran toiminnan korvaamista, se on kansan edustajien harjoittamaa kansan hallitsemista. Kansa pidetään julkisen maailman ulkopuolella, kansan valitsemat delegaatit muodostavat julkisen maailman, ei kansa. Vain kansan edustajilla, ei kansalla itsellään on mahdollisuus itsensä ilmaisemiseen, keskusteluun ja päättämiseen (Arendt 1963, 235). Koska puolueet lähinnä vain nimitävät ehdokkaita virkoihin ja edustuksellisiin elimiin, kaikista kysymyksistä on tullut hallinnollisia asioita, joista asiantuntijat päättävät. Tämän seurauksena jopa kansan edustajat ovat menettäneet itsenäisen toiminnan

alueen ja heistä on tullut hallinnon virkailijoita (Arendt 1963, 271–272).

Puolueet välitysjärjestelminä ovat itsenäistyneet siinä määrin, että ne eivät kykene vastamaan kansansuvereenisuuden toteutumisesta. Todellisuudessa puolueet eivätkä lain tarkoittamat valitsijat päättävät parlamentin jäsenten valitsemisesta. Samoin kuin säätyjärjestelmän kannattajat eivät koskaan puhuneet kansanedustajista vaan yhteiskuntaedustajista, samoin on myös nykyään iskostunut kielenkäyttöön »puolue-edustaja» termi kansanedustajan sijaan tai rinnalle. Koska kansanedustaja edustaa pikemminkin puoluetta kuin valitsijoita, osoittaa tämä puolueiden ottaneen tehtäviä, jotka aiemmin kuuluivat valtion toimielimille (Björnsson 1980, 51, 54).

Poliittinen edustus ja oligarkian mahdollisuus

Arendt siis katsoo, että edustukselliset järjestelmät supistavat ja latistavat toiminnan. On kuitenkin vaikea uskoa, että kansalaisten toimintamahdollisuudet täysin typistyvät niissä. Alati muuttuvista ja siten yllättävistä toimintatavoista voi tulla edustuksellisuutta kritisovia potentiaaleja ja siten tavallaan niiden täydentäjiä.

Hanna Pitkin on pyrkinyt analysoimaan heuristisesti mielenkiintoisella tavalla myös edustuksellisuutta toiminnan näkökulmasta. Hän ei siis suoralta kädeltä pidä edustusta toiminnan vastavoimana kuten Arendt. Pitkinin keskeisin kysymys on, mitä itse asiassa tapahtuu edustuksen aikana. Hän ei ole tyytyväinen edustuksellisuuden auktorisointiteoriaan, joka myöntää spesialisoituneelle edustajalle täysin itsenäisen auktoriteetin. Hän kritisoi myös vastuullisuusteoriaa, jonka mukaan edustajat ovat täysin vastuullisia edustettaville. Nämä molemmat teoriat ovat formaalisia, koska ne pitävät edustamista toiminnan ulkopuolisena asiana eivätkä kysy, mitä edustaja toimiessaan tekee (Pitkin 1967, 59). Molemmat teoriat tavallaan automaattisesti tai annetusti olettavat edustuksellisuuden johtavan ennalta määrättyyn tulokseen. Täten myös Michelsin oligarkian rautaista lakia voidaan pitää formaalina teoriana.

Pitkin pohtii erityisesti edustuksen poliittista mieltä. Hän kysyy, mitä on edustus substan-

tiaalisena toimintana erotuksena edustuksen ulkoisista ja formaaleista piirteistä. Hän kutsuu nimenomaan edustajien ja edustettavien välistä sidettä edustamisen toiminnaksi (the activity of representing). Edustaminen on edustajien puolesta toimimista (Pitkin 1967, 114–115). Kun edustajien toiminta on poliittista, se ei ole oligarkisoitunut valitsijoista. Poliittisesti toimiva edustaja on toisaalta vastuullinen edustettaville, mutta toisaalta hänen täytyy toimia itsenäisesti harkiten. Edustajien toiminta ei saa joutua konfliktiin edustettavien kanssa. Konfliktien estämiseksi edustajien on konsultoitava edustettavien toiveita ja mielipiteitä, mikä onkin edustamisen keskeinen tehtävä (Pitkin 1967, 209).

Koska edustus on nimenomaan poliittista toimintaa, siihen sisältyy arvovalintoja, päätöksiä ja harkintaa. Edustusta ei tarvita, jos politiikka ymmärretään tiedolliseksi kysymyksiä, joihin asiantuntijat esittävät oikeat vastaukset. Halutessaan estää edustajien itsenäisen harkinnan ja halutessaan tehdä edustuksesta erityistietoon tukeutuvaa »toimintaa» puoluekriitikot pyrkivät samalla eliminoimaan edustuksesta poliittisen ulottuvuuden ja tekemään siitä teknisen suorituksen. Edustus on välttämätöntä silloin, jos asioita ei haluta asiantuntijoiden päätettäväksi; edustusta ei tarvita, jos ongelmiin haetaan tieteellisesti tosia vastauksia. Henkilö, joka ainoastaan kuulee valitsijoitaan ja heijastaa suoraan heidän mielipiteitään, ei edusta toisia substantiaalisen toiminnan mielessä. Jos edustaja pitää itseään henkilönä, jolla ei ole erityistietoja ja -taitoja, hän ei voi olla huomioimatta valitsijoitaan (Pitkin 1967, 209–212). Toisin sanoen tietojen ja taitojen korostaminen ja niihin tukeutuminen toiminnassa johtaa edustajien oligarkisoitumiseen. Asiantuntija ei edusta kansalaisia vaan erityisasiaansa.

Mitä voidaan sanoa oligarkian muodostumisen ongelmasta Pitkinin edustuskäsitteen näkökulmasta? Koska Pitkin hylkää formaalisen edustuskäsitteen, hän samalla hylkää kaikki yksiselitteiset, autonomisoivat ja annetut edustuskäsitteet. Pitkinin edustuskäsite pitää ilmeisesti ymmärtää ideaalitapauksena, joka degeneroitessaan saattaa luisua suuntaan tai toiseen. Kyse on siis siitä, miten kunkin edustajan pitäisi henkilökohtaisesti menetellä, jotta oligarkian muodostumiselta vältyttäisiin. Oli-

garkian muodostumisen ongelmaa on siis tarkasteltava tapaus- ja asiakohtaisesti. Näin olleen esimerkiksi osa kansanedustajista saattaa ymmärtää asemansa mandaatiksi, minkä vuoksi he yrittävät aina tunnollisesti noudattaa valitsijoidensa tahtoa. Osa edustajista saattaa toimia täysin itsenäisesti välittämättä valitsijoista ja osa saattaa toimia substantiaalisessa mielessä esimerkiksi yrittämällä kansakunnan kokonaisetua ajamalla puolustaa myös yksittäisten kansalaisten ja alueiden etuja.

Jos edustuksellinen järjestelmä sinänsä hyväksytään, on samalla hyväksyttävä tietynkaltaisen edustajien irtaantuminen edustettavista. Tällainen etäännyminen johtuu siitä, että edustajat toimivat poliittisessa tilassa, jossa heidän on toisaalta puolustettava erityisyleisön speifejä intressejä sekä toisaalta pystyttävä muokkaamaan niistä universaaliyleisön kokonaisuutena, joka ei palaudu yhteenkään erityisintressiin suoraan. Tällainen irtaantuminen edustettavista ei kuitenkaan merkitse automaattisesti edustajien itsenäistymistä ja oligarkialuokan syntymistä – mahdollista se tosin on.

Yhteenveto

Artikkelin läpi kulkevaksi ehkä keskeisimmäksi juoneksi voidaan erottaa tiedon merkitys edustuksellisuuden ongelmien sekä syntymisessä että niiden ratkaisemisessa. Ammattisaatyooppian pitää kansalaisuuden pohjalta rakentuvaa edustusjärjestelmää liian yleisenä. Näin parlamenteista on tullut asiantuntemattomia ja tehotomia, yleistyksiä viljeleviä löpöttelykojuja. Ne eivät toisin sanoen pysty huomioimaan työnjaon eriytymisestä aiheutuvia uusia intressejä. Kun edustajat valitaan työnjaollisesti specialisoituneista sektoreista, parlamentista muodostuu eri alojen asiantuntijoiden yhteistyöelin, joka kykenee erityistietoja vaatimaan päätöksentekoon. Samalla myös oligarkian syntyminen käy mahdottomaksi, koska edustajilla ja valitsijoilla on yhteinen intressi.

Kiltasosialistit kritisoivat myös vaaliprosessia, jossa keskitytään asiantuntemusta vaativien kysymysten sijasta epämääräisiin yleistyksiin. He vaativat, että vaalien jälkeen parlamentin ja hallituksen toiminta täytyy olla ennustettavaa. Tämä on mahdollista vain tukeutumalla erityis-

aloilta valittujen edustajien erityistietoihin, jotka varmasti ohjaavat asetettuihin päämääriin. Näin yhteiskuntaa voidaan todella johtaa ja näyttää sen kehittämisen tarkka suunta.

Kiltasosialismi ja ammattisäätyoppi ymmärtävät edustamisen ja poliittisen toiminnan ylipäätään pitkälti teknis-rationaaliseksi suoritukseksi, asetettujen päämäärien saavuttamiseksi »oikean» tiedon avulla. Ehdokkaat ja myös valitut edustajat profiloituvatkin usein juuri erikoistumisellaan. Tässä saattaa kuitenkin piillä sudenkuoppa. Edustajat voivat tehdä itsensä tarpeettomiksi, mikäli he alkavat esiintyä pelkästään funktionaalina, tiettyihin sektoreihin tai erityisasioihin perehtyneinä professionalisteina. Heidän ei tässä tapauksessa tarvitse huomioida edustettavien mitä erilaisimpia arvopeusteisia näkemyksiä vaan »objektiivisesti oikeita» tosiasioita.

Edustaja voi kyllä toimia jääräpäisesti erityisasiansa tai -ryhmänsä puolesta kaikella teknisellä tietokapasiteetillaan, mutta tällöin hänen mahdollisuutensa toimia nimenomaan poliittisesti oleellisesti heikkenee. Kun edustaminen ymmärretään poliittisena tekona, on tarkasteltava edustajan toimintatilaa ja tilannetta. Edustajalla tulee olla taitoa nähdä asiat useiden eri toimijoiden erilaisten intressien eikä vain omasta ja edustettavien intressien näkökulmasta. Tällainen arviointitaito on nimenomaan poliittinen kyky, joka on vastakkainen tietoon tukeutumiseen nähden (ks. Arendt 1961, 221–223).

Edustuksellisuuden uusista ongelmista voidaan mainita vaaleilla valittavien EU-parlamentaarikkojen asema, joka muodostuneen esittämäni edustuksellisuuden logiikan näkökulmasta varsin mutkikkaaksi. He joutuvat tilaan ja tilanteisiin, joissa heidän on arvioitava oman vaalipiirinsä, valitsijamaansa ja EU:n etuja ja sovitettava ne yhteen. Edustajat näyttävät valitsijamaan vaalipiiriin äänestäjille helposti itsenäistyneiltä ja etäisiltä varsinkin siinä tapauksessa, että heidän on toimittava EU:n kokonaisedun puolesta välittämättä yksittäisten jäsenmaiden ja niiden alueiden erityisintresseistä. Jos ajatellaan, että parlamentaarikkojen on pystyttävä edistämään EU:n kokonaisetua, myös heidän yleisösuhteensa laajenee, esimerkiksi pohjoissuomalaisen edustajan on pyrittävä vakuuttamaan myös sisilialainen kalastaja eikä vain enontekiöläinen poromies.

LÄHTEET

- Arendt, Hannah (1961): *Between Past and Future*. Meridian Books, Cleveland.
- Arendt, Hannah (1963): *On Revolution*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Arendt, Hannah (1969): *Civil Disobedience*. Teoksessa Hannah Arendt, *Crisis of Republic*. A Harvest/HBJ Book, Harmondsworth.
- Barnes, Barry (1988): *The Nature of Power*. Polity Press, Cambridge.
- Bellock, Hilaire & Cecil Chesterton (1911): *The Party System*. Constable and Co Ltd., London.
- Björnsson, Anders (1980): *Suveränitet av eller över folket*. Häftet för kritiska studier 13:6.
- Bluntschli, J.K. (1885): *The Theory of the State*. Oxford University Press, Oxford.
- Bowen, Ralph H. (1947): *German Theories of the Corporative State*. McGraw-Hill Book Company, New York.
- Cole, G.D.H. (1920a): *Guild Socialism Restated*. Transaction Books, London.
- Cole, G.D.H. (1920b): *Social Theory*. Methuen, London.
- Cole, G.D.H. (1921): *The Future of Local Government*. Cassel and Company Ltd., London.
- Cole, G.D.H. (1941): *The Essentials of Democracy*. Teoksessa G.D.H. Cole, *Essays in Social Theory*. Methuen, London.
- Cole, Margaret (1961): *The Story of Fabian Socialism*. Mercury Books, London.
- Crouch, Colin (1982): *Trade Unions: The Logic of Collective Action*. Fontana, Glasgow.
- Dyson, Kenneth (1980): *The State Tradition in Western Europe*. Oxford University Press, Oxford.
- Epstein, Klaus (1966): *The Genesis of German Conservatism*. Princeton University Press, Princeton.
- Finer, Herman (1923): *Representative Government and a Parliament of Industry. A Study of the German Federal Economic Council*. Fabian Society and Allen & Unwin, London.
- Frantz, Constantin (1948): *Der Föderalismus als Universale Idee*. Oswald Arnold Verlag, Berlin.
- Greenleaf, W.H. (1983): *The British Political Tradition. Vol. II, The Ideological Heritage*. Methuen, London.
- Herrfahrdt, Heinrich (1921): *Das Problem der berufständisch Vertretung*. Duncker & Humboldt, Berlin.
- Hitze, Franz (1880): *Kapital und Arbeit und die Reorganisation der Gesellschaft*. Bonifacius Druckerei, Baderborn.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suominen (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Landauer, Carl (1983): *Corporate State Ideologies*. University of California, Research Series, 54.
- Manoilescu, Michail (1934): *Le Siècle du corporatisme*. Alcan, Paris.
- Mayer-Tasch, Peter-Cornelius (1971): *Korporativismus und Autoritarismus*. Campus Verlag, Frankfurt.
- Messner, Johannes (1936): *Die berufständische Ordnung*. Carl Heymanns Verlag, Wien.
- Minoque, Kenneth (1985): *Participation versus Con-*

- sent: Conflicting Tendencies within the Idea of Democracy. Paper presented at the European Consortium for Political Research at Barcelona.
- Nocken, Ulrich (1981): *Korporatistische Theorien und Strukturen in der deutschen Geschichte des 19. und frühen 20 Jahrhunderts*. Teoksessa U. Aleman (hg.), *Neokorporatismus*. Campus Verlag, Frankfurt. s. 86.
- Offe, Claus & Helmut Wiesenthal (1980): *Two Logics of Collective Action. Political Power and Social Theory. Vol. I*. Greenwich University Press, Greenwich (Conn.).
- Pekonen, Kyösti (1991): *Symbolinen modernissa politiikassa*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja, No. 25. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Penty, Arthur J. (1922): *Post Industrialism*. Allen & Unwin, London.
- Perelman, Chaim (1982): *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Pitkin, Hanna (1967): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Pitkin, Hanna (1968): *Commentary: The Paradox of Representation*. Teoksessa Roland J. Pennock & John W. Chapman (eds), *Representation*. Nomos X. Atherton Press, New York. s. 90.
- Prins, Adolphe (1887): *La démocratie et le régime parlementaire. Étude sur le régime corporatif et la représentation des intérêts*. Guillaumin, Paris.
- Sheehan, James J. (1978): *German Liberalism in the Nineteenth Century*. University of Chicago Press, Chicago.
- Spann, Othmar (1921): *Der Wahre Staat*. Verlag Quelle & Meyer, Leipzig.
- Stirling-Taylor, G.R. (1919): *The Guild State. Its Principles and Possibilities*. Allen & Unwin, London.
- Summa, Hilikka (1989): *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 17. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Wolin, Sheldon S. (1960): *Politics and Vision Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Allen & Unwin, London.